

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program érzékeny természeti területek célprogramja

NEMZETI ÖKOLÓGIAI HÁLÓZAT 7.

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ KÉRHETŐ:

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium,

Természetvédelmi Hivatal

1121 Budapest, Költő u. 21.

Telefon: 275-4504, fax: 391-1785

Nemzeti Park Igazgatóságok:

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

3758 Jósza, Tengerszem oldal 1.

Telefon: (48) 350-006

Fax: (48) 343-029/107

Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

8200 Veszprém, Vár u. 31.

Telefon: 88-577-730

Fax: 88-577-731

Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

3304 Eger, Sánc u. 6.

Telefon: (36) 411-581

Fax: (36) 412-791

Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság

7625 Pécs, Tettye tér 9.

Telefon: (72) 517-200

Fax: (72) 517-229

Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság

1021 Budapest, Húvösvölgyi út 52.

Telefon: 200-4066

Fax: 200-1168

Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

9435 Sarród, Pf. 4. Kócsagvár

Telefon: (99) 537-620

Fax: (99) 537-621

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság

4024 Debrecen, Sumen u. 2.

Telefon: (52) 529-920

Fax: (52) 529-940

Kiskunság Nemzeti Park Igazgatóság

6001 Kecskemét, Liszt Ferenc u. 19.

Telefon: (76) 482-611

Fax: (76) 482-074

Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság

5541 Szarvas, Anna liget

Telefon: (66) 313-855

Fax: (66) 311-658

Őrségi Nemzeti Park Igazgatósága

9942 Óriszentpéter, Siskaszer 26/A

Telefon: (94) 548-033

Fax: (94) 428-791

Kiadja a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, 2003.

Környezetvédelmi
és Vízügyi
Minisztérium

Kiadó: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Természetvédelmi Hivatal, 2003.

Írta: *Vajna Tamásné, Néráth Melinda*

Témafelelős: *Érdiné Szekeres Rozália*

Szerkesztő: *Érdiné Szekeres Rozália, Koczka Krisztina*

Tervezés, nyomdai kivitelezés: Radex Communications Kft.

Fényképek:

Borítók: *Kalotás Zsolt*

Belív: *Kalotás Zsolt, Vajda Zoltán: 6. kép*

ISBN: 963 206 994 3

ISSN: 1587-8856

Bevezetés

A XX. század második felében világszerte – így az Európai Unióban is – újra felismerték, hogy a mezőgazdaság, amelynek a termelési feladatok mellett a környezeti, társadalmi és regionális foglalkoztatási problémák megoldását is magára kell vállalnia, több mint egyszerű árutermelő ágazat.

A természet nyújtotta javak egyre fokozódó igénybevétele világosan megmutatta, hogy a természeti erőforrások – a termőtalaj, az ivóvíz, az

ásványkincsek, a földgáz, a kőolaj, a növény- és állatvilág stb. – végesek, és a korlátlan növekedés zsákutca. Ezért a környezet védelme, a természeti értékek megőrzése napjainkra az egész világon a társadalmi-gazdasági élet meghatározó részévé vált.

A harmadik évezred legnagyobb gondja és feladata az egyre növekvő lélekszámú emberiség biztonságos, úgymond környezeti szempontból fenntartható módon való élelmiszerellátása.

1. kép: A székicsér elsősorban a legeltetéssel hasznosított kopár, szikes pusztákon és a tavaszi kapáskultúrákban fészkel

Magyarországon ez utóbbi – a fenntartható fejlődés – megvalósítása súlyos ellentmondásokkal terhelt.

Hazánk területének több mint kétharmada áll művelés alatt, és természeti adottságainkból, gazdasági helyzetünkéből adódóan ez még hosszú ideig így is marad. Az ország 9 303 183 hektárnyi területéből 5 958 000 hektáron folyik mezőgazdasági művelés – ez az összes földterület 63%-a, ami az európai átlag kétszerese.

Szántóként 4 516 000 hektár hasznosított, ami Magyarország teljes területének 48,5%-át jelenti – ez az arányszám viszont az európai átlag háromszorosa.

A 19 százaléknyi erdővel együtt a művelt terület az ország 83 százalékát teszi ki. Az adatokból világosan látszik, hogy hazánk földterületének döntő hányadát mező- és erdőgazdasági termelésre hasznosítjuk, tehát nem túlzás azt mondani, hogy ez számottevően befolyásolja természeti környezetünk állapotát.

A magyar mezőgazdaság mindig is nagy szerepet játszott az ország gazdasági helyzetének és a természeti környezet állapotának alakításában. A közelmúltban a kárpótlás és a privatizáció következtében a földterületek döntő hányada magánkézbe került. A régi agrárszerkezet gyökeresen megváltozott, viszont a piacgazdasági környezet – a piac szabályozó szerepe – még nem szilárdult meg. Nem véletlen, hogy a magyar agrárágazat még helyét és szerepét keresi a hazai, az európai, valamint a tágabb nemzetközi gazdaságban.

2. kép: Kisparcellás gazdálkodás az Észak-Cserehátban

3. kép: Szőlőültetvény a fokozottan védett Szársomlyó lábánál

A megváltozott körülményekhez igazodó mezőgazdálkodás főbb irányainak kijelölésekor nagyon fontos annak figyelembevétele, hogy Magyarország természeti értékekben ma még viszonylag gazdag, vagyis van mit megvédenünk.

Ez a tény az EU-csatlakozás miatt is fontos, hiszen az Unió legtöbb tagországában a természet állapota – a különböző ipari és intenzív mezőgazdasági tevékenységek következtében – jelentősen károsodott, így ott a természetvédelemnek már messze nincsenek olyan lehetőségei, mint Magyarországon.

Hazánkban a jövőbeli fejlesztési célokat kizárólag az ökológiai adottságokra alapozva szabad kijelölni.

Természeti adottságainkból, gazdasági helyzetünkből, valamint az EU-csatlakozási feladatokból egyaránt következik, hogy a mezőgazdálkodást és a természetvédelmet össze kell hangolni.

EU-szabályozás és hazai alkalmazás

Az Európai Unió mezőgazdálkodását a római szerződés hatályba lépése (1957) óta alapvetően a közös agrárpolitika (Common Agricultural Policy, röviden: CAP) határozza meg.

A közös agrárpolitikát többször reformálták, legutóbb a berlini csúcson elfogadott AGENDA 2000 programban, amely multifunkcionális mezőgazdálkodást határoz meg. Ez a komplex feladatú mezőgazdaság az élelmiszertermelésen túl a szolgáltató,

fogyasztási és kulturális funkciókkal is szorosan összefügg, így egyaránt része az ökoturizmus, az idegenforgalom, az egészséges élelmiszertermelés és –feldolgozás, a kézműipari hagyományok, kismesterségek felélesztése, illetve gondozása és nem utolsósorban a helyi közösségek újjáélesztése, a tradíciók ápolása.

A CAP reformjának lényege, hogy a mezőgazdasági többlettermelés csökkentése és a támogatási összegek további növekedésének megszüntetése ellenére a mezőgazdaságban dolgozók életszínvonalát, valamint a természeti értékeket továbbra is meg kell őrizni.

4. kép: A védett vetővirág virágzása az őszi gabona aratásának optimális időszakát jelzi

A CAP reformja keretében dolgozták ki és vezették be az Európai Közösség „a környezet védelmével és a vidéki táj fenntartásával összeegyeztethető mezőgazdasági termelési módokról” szóló szabályzatát (2078/92. EEC), amelynek rendelkezései alapján minden tagállam köteles kialakítani saját agrár-környezetvédelmi programját. Ez a szabályozás 2000. január 1-jétől beépült „Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és bizonyos rendeletek módosításáról és hatálytalanításáról” szóló rendeletbe (1257/1999. EC).

Az Európai Unió agrár-környezetvédelmi szabályozási rendszerének átvételén, a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAkP) kialakításán a természetvédelem 8 éve dolgozik együtt az EU-szakértőkkel, a földművelésügyi minisztériumi szakemberekkel, valamint a tudomány és a civil társadalom jeles képviselőivel.

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala 1994-ben készítette el „A környezetileg érzékeny területek rendszerének magyarországi alkalmazási lehetőségei – extenzív gazdálkodási módok fenntartásának lehetőségei a környe-

5. kép: Az ürgeállományok fennmaradása a legelők kíméletes hasznosításától függ

6. kép: Az érzékeny természeti területek (étt-k) gazdálkodásának feltételrendszerét elsőként a tűzokvédelmi területekre dolgozták ki

zet- és természetvédelem érdekében” című tanulmányt. Elsősorban ez alapozta meg a NAKP és annak Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) részprogramja környezet- és természetvédelmi szempontú kidolgozását, azaz a környezet- és természetvédelem EU-konform integrálását az agrárgazdaság tevékenységébe.

1999 őszén a Kormány határozatban döntött a NAKP 2000. január 1-jei bevezetéséről.¹ Ennek ellenére a program csak kétéves késéssel, 2002 januárjában indulhatott el.

¹ A Kormány 2253/1999. (X. 7.) Korm. határozata a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről (Határozatok Tára 1999/37.).

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program felépítése

A NAKP környezetbarát mezőgazdasági földhasználatot támogató célprogramjai két fő típusba sorolhatóak:

Az elsőbe az úgynevezett horizontális vagy országos célprogramok tartoznak, amelyek a hazai mezőgazdasági földhasználat teljes területére kiterjednek. A horizontális programok célkitűzése az, hogy a különféle földhasználati ágakban támogatást nyújtsanak a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásoknak, ezzel elősegítve a magyar agrárgazdaság új, hosszú távon is fenntartható, de emellett versenyképes fejlődését, illetve ilyen modellek kialakulását.

A célprogramok másik fő típusát az úgynevezett zonális vagy térségi célprogramok alkotják, amelyek egy meghatározott terület környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználatát segítik. Céljuk az, hogy hozzájáruljanak az egyes térségek adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási formák elter-

jedéséhez, az úgynevezett tájgazdálkodás kialakulásához, a terület környezeti, természeti értékeinek megőrzéséhez és fejlesztéséhez.

A zonális programok célterületei közé olyan térségek, kistérségek tartozhatnak, amelyek természetvédelmi, tájvédelmi, talajvédelmi vagy vízvédelmi szempontok miatt valamilyen speciális hasznosítást igényelnek. Az említett térségi célprogramok hálózatot alkotnak, így alakul ki az *érzékeny természeti területek* hálózata.

7. kép: Orchideafajokban gazdag turjános Kunpeszér környékén

A NAKP ÉTT célprogramja

Az érzékeny természeti területek fontos szerepet játszanak az extenzív gazdálkodási módokhoz kötődő természeti, táji és kultúrtörténeti értékek megőrzésében, egyben az agrár-környezetvédelmi és vidékfejlesztési programok gerincét is képezik. Megtervezésük is ez utóbbiakkal összehangoltan történt.

Mivel az érzékeny természeti területek hálózatának kialakítása mellett természetvédelmi, mezőgazdasági és vidékfejlesztési érvek egyaránt szóltak, ezért a területi kijelölésnél mind a három ágazat igényeit célszerűnek látszott szem előtt tartani. A támogatási rendszerbe az alábbi szempontok alapján kerültek be a különböző térségek:

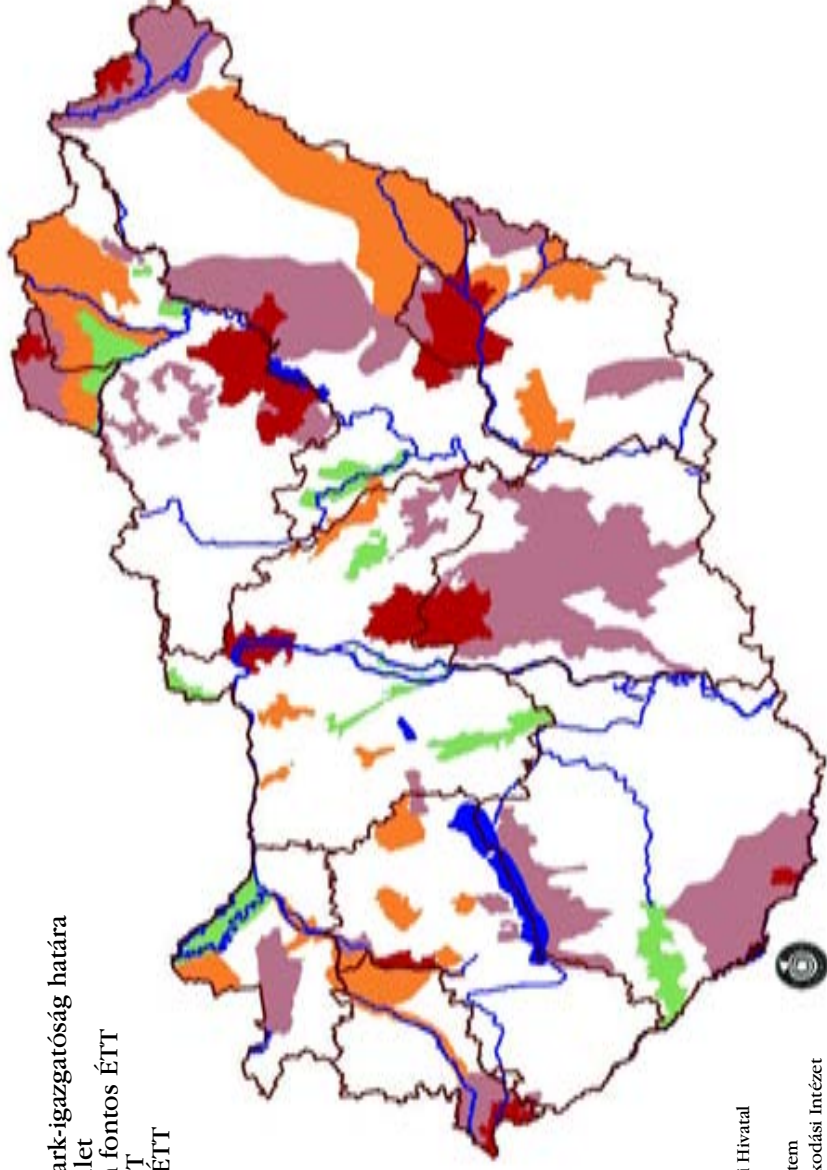
- a természeti környezet állapota és jelentősége,
- a hagyományos gazdálkodási módok jelenléte,
- az hátrányos gazdasági, társadalmi térségek elhelyezkedése,
- az idegenforgalom jelentősége.

A természetvédelmi támogatás fontossága alapján a potenciálisan érzékeny természeti területeket az alábbi három kategóriába sorolhatjuk:

Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) Magyarországon

Jelmagyarázat

- nemzetipark-igazgatóság határa
- mintaterület
- kiemelten fontos ÉTT
- fontos ÉTT
- tervezett ÉTT

Forrás: KVM
Természetvédelmi Hivatal

Térkép: Szent István Egyetem
Környezetgazdálkodási Intézet
(2002.)

1. Kiemelten fontos területek: ahol nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő természeti értékek jelentős állománya fordul elő, amelyek fennmaradása már középtávon (5–10 év) is kétséges, amennyiben a természetkímélő gazdálkodás nem részesül támogatásban.

2. Fontos területek: ahol országos viszonylatban jelentős természeti, táji és kultúrtörténeti értékek fordulnak elő, amelyek fennmaradása, vagy állapotának javítása érdekében a természetkímélő gazdálkodás támogatása szükséges.

3. Tervezett területek: ahol jelentős az extenzív mezőgazdasági élőhelyek

aránya, de a természeti, táji és kultúrtörténeti értékek jelentősége kisebb, illetve olyan területek, ahol az extenzív gazdálkodás ösztönzésével a terület természeti értéke növelhető lenne.

A Természetvédelmi Hivatal koordinálásával és a nemzeti park-igazgatóságok, valamint a Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézete szakembereinek bevonásával a leírt szempontok és prioritások alapján meghatározott hazai érzékeny természeti területeket az 1. sz. térkép szemlélteti. Fontossági sorrend szerinti megoszlásukat az 1. táblázat mutatja.

A természetvédelem és a mezőgazdaság kapcsolatrendszerében eképpen új perspektívák nyílnak, a két terület integrációjának eredményeként például jelentős mértékű uniós támogatás várható a csatlakozást követően. Elmondható tehát, hogy a fejlesztési célokat – ha helyesen szeretnénk cselekedni – az ökológiai adottságokra alapozva, ugyanakkor az EU-csatlakozásban rejlő lehetőségek előnyeit kihasználva kell megtervezni és megvalósítani.

ÉTT kategória	Terület (1000 ha)	Arány (%)
Mintaterület	179,4	1,9
Kiemelten fontos	1 883,2	20,2
Fontos	936,4	10,1
Tervezett	294,4	3,2
Összesen	3 293,4	35,4
Ország összesen	9 300,8	100,0

1. sz. táblázat

MINTATERÜLETEK	NP-igazgatóság	NP		TK		TT		Nem védett		ÖSSZESEN (ha)
		(ha)	(%)	(ha)	(%)	(ha)	(%)	(ha)	(%)	
Észak-Cserhát	Aggteleki	-	-	-	-	-	-	9 814	100,0	9 814
Marcal-medence	Balaton-felvidék	-	-	-	-	-	-	10 381	100,0	10 381
Hevesi-sík	Bükki	-	-	3 320	30,1	-	-	7 694	69,9	11 014
Borsodi-Mezőség	Bükki	5 200	49,8	32	0,3	-	-	5 219	49,9	10 451
Drávazugi fás legelők	Duna-Dráva	5 570	8,2	-	-	-	-	62 105	91,8	67 674
Turjánvidék	Duna-Ipoly	-	-	3 607	23,4	145	0,9	11 660	75,7	15 411
Szentendrei-sziget	Duna-Ipoly	-	-	1 158	14,1	-	-	7 079	85,9	8 237
Őrség-Vendvidék	Fertő-Hanság	-	-	8 963	97,9	-	-	192	2,1	9 154
Szatmár-beregi terület	Hortobágyi	-	-	1 265	19,0	166	2,5	5 243	78,6	6 673
Duna-völgyi-síkság	Kiskunsági	-	-	3 071	36,5	-	-	5 346	63,5	8 417
Déaványa	Körös-Maros	10 534	47,5	-	-	-	-	11 659	52,5	22 193
Összesen:		21 304	11,9	21 416	11,9	311	0,2	136 392	76,0	179 419

NP: nemzeti park
TK: tájvédelmi körzet
TT: természetvédelmi terület

2. sz. táblázat

A nemzetipark-igazgatóságok által a saját illetékességi területükön első helyen rangsorolt és legfontosabbnak ítélt érzékeny természeti területek statisztikai adatait a 2. táblázat tartalmazza. Ezeknek a mintaterületeknek az összességéből mintegy 43 000 hektár védett, megközelítően 136 000 hektár (76%) pedig nem védett területen helyezkedik el.

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program térségi célprogramja olyan konkrétan lehatárolt érzékeny természeti területeken támogatja a gazdákat a természetkímélő gazdálkodási mó-

dok kialakításában és fenntartásában, ahol a mezőgazdasági hasznosítás folytatása különösen fontos feltétele az élővilág, a táji, valamint az épített és történelmi értékek hosszú távú megőrzésének. Ennek érdekében a program olyan – a helyi adottságokhoz igazított – gazdálkodási előírásokat, csomagokat fogalmaz meg, amelyek önkéntes felvállalásáért és teljesítéséért támogatás, kifizetés illeti meg a gazdálkodót. A csomagok többszintű szabályozást tartalmaznak. Az első szint előírásai mindig kötelező érvényűek, míg a felsőbb szintekéi szabadon választhatóak.

A programban való részvétel alapfeltételei

A programban való részvétel a gazdálkodók számára önkéntes. Azok jelentkezhetnek, akik:

- a kijelölt érzékeny természeti területek határain belül legalább egyhektárnyi, egybefüggő, saját tulajdonú termőfölddel vagy erre vonatkozó tartós (legalább ötéves időtartamú) földbérlettel rendelkeznek, és ezen gazdálkodnak;

- elfogadják a gazdálkodási formára vonatkozó előírásokat és

- szerződésben vállalják ennek legalább öt évre kiterjedő betartását;

- agrár-környezetgazdálkodási üzemtervet készítenek (készíttetnek), és biztosítják a végrehajtás ellenőrzésének lehetőségét;

- vállalják az agrár-környezetgazdálkodási képzési programokban való részvételt, melynek költségeit a program fedezi.

8. kép: Nagyon fontos, hogy a mezőgazdasági területeket „zöld folyosók” kísérjék

Program	Pályázott terület		Pályázatok száma		Pályázott támogatás	
	terület (ha)	megoszlás (%)	menyiség (db)	terület (ha)	tám. igény (Ft)	megoszlás (%)
Alaprogram	18 184	7	154	3	327 428	7
Integrált	18 913	7	1633	30	804 965	19
Ökoátállási	41 386	15	692	13	773 982	17
Ökológiai	33 967	12	351	7	399 148	9
Gyep	94 911	35	1770	33	759 368	17
Vizes	17 536	6	80	2	140 344	3
ÉTT	46 854	17	641	12	1 247 692	28
Összesen	271 751	100	5 321	100	4 452 927	100

3. sz. táblázat: Az ÉTT-mintaterületek védettségi fok szerinti megoszlása

ÉTT	Pályázott		Nyertes			
	terület (ha)	megoszlás (%)	menyiség (db)	terület (ha)	tám. igény (Ft)	megoszlás (%)
Borsodi-Mezőség	13 211	28,2	79	9 376	230 072 976	39,6
Déaványa	12 485	26,7	7	174	3 823 320	0,7
Drávazug fás legelői	374	0,8	2	23	579 240	0,1
Észak-Cserhát	1 486	3,2	69	1 430	45 426 258	7,8
Duna-völgyi-síkság	11 227	24,0	54	6 239	166 710 096	28,6
Hevesi-sík	2 033	4,3	9	1 487	41 990 760	7,2
Marcál-medence	2 832	6,0	15	1 758	50 980 584	8,8
Órség-Vendvidék	952	2,0	22	245	4 975 200	0,9
Turjánvidék	331	0,7	12	331	8 145 900	1,4
Szatmár-beregi terület	1 249	2,7	46	533	13 160 040	2,3
Szentendrei-sziget	676	1,4	5	497	14 835 960	2,6
Összesen	46 856	100,0	320	22 093	580 700 334	100,0

4. sz. táblázat: Az ÉTT nyertes pályázatainak összesítése

A kifizetésekkel kapcsolatos feltételek az alábbiak szerint alakulnak:

- a szerződésben foglalt előírások teljesítéséért a gazdálkodó – a vállalt csomagtól függően hektárra vagy számosállatra vetített – kifizetést kap;
- a felsőbb szintek előírásainak teljesítéséért magasabb kifizetési összeg jár;
- a kifizetések nagysága fedezi az előírások teljesítéséből eredő esetleges többletköltségeket, kompenzálja az esetleges bevételkiesést;
- a kifizetés a gazdasági versenyhátrányok kiegyenlítésén túl – a kedvező környezeti hatások ellenértékéként –

20% prémiumot is tartalmaz, versenyképessé téve ezzel a természetkímélő gazdálkodási módok alkalmazását;

- a fizetendő összeget évente az infláció mértékéhez igazítják.

A szántóföldi növénytermesztési és gyepgazdálkodási rendszerekbe önkéntesen belépő gazda tehát a gazdálkodási csomag kötelező és speciális előírásainak betartását, az állam pedig az ehhez kapcsolódó kifizetéseket vállalja magára.

9. kép: A magyar szürke marha a legalkalmasabb az extenzív legeltetés megvalósítására

Az ÉTT rendszer kötelező gazdálkodási előírásai

Valamennyi gazdálkodási csomag két-féle előírást tartalmaz. Vannak olyan előírások, amelyeket valamennyi ÉTT-csomag tartalmaz, ezek betartása a rendszerbe belépő valamennyi gazdál-

kodó számára kötelező. Az előírások másik csoportját az érzékeny természeti területenként és gazdálkodási rendszerenként, valamint csomagonként eltérő, az adott gazdálkodási típusra jellemző, speciális kitételek alkotják.

10. kép: A nedves kaszálóréteket jelző mutatós növény a védett réti iszalag

A NAKP megvalósításának első éve

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program megvalósítása 2002-ben kezdődött meg: a gazdálkodók a 2002. évi agrárgazdasági célok költségvetési támogatásáról szóló 102/2001. (XII. 16.) FVM rendeletben foglaltak szerint egy 2,2 milliárd forintos keretre pályázhattak. Ezt az összeget a Környezetvédelmi Minisztérium a környezetvédelmi alap céllelőirányzatának fejlesztési keretéből 300 millió forinttal egészítette ki, amelyet kizárólag az Érzékeny Természeti Területek célprogramjára benyújtott pályázatok finanszírozására lehetett fordítani.

A beérkezett pályázatokat az Agrár-környezetvédelmi Tárcaközi Bizottság előre meghirdetett pontrendszer alapján bírálta el. Összesen 5321 pályázat érkezett be, amelyek közül a bizottság – a rendelkezésre álló szűkös forrásokból – 2555 pályázatot tudott támogatni.

A pályázattípusok és a támogatások százalékos megoszlásáról a 3. táblázat tájékoztat. A 4. táblázat az ÉTT-pályázatok legfontosabb statisztikai adatait foglalja össze.

Az ÉTT elindítására 613 millió forint állt rendelkezésre, amely 326 nyertes pályázat keretében összesen mintegy 23 ezer hektár területen tette lehetővé a program megkezdését. Az átlagosan mintegy 27 ezer forint hektáronkénti ÉTT-kifizetés két részletben jutott el a gazdákhhoz.

A zonális agrár-környezetvédelmi célprogramok ellenőrzését a területileg illetékes nemzeti-

park-igazgatóság 2002-ben a megyei növény- és talajvédelmi szolgálat bevonásával végezte az idén, ezt a szerződési futamidő alatt évente legalább egy alkalommal, helyszíni szemle formájában meg kell ismételni. Enélkül az adott évi támogatás nem fizethető ki.

11. kép: Réti kakukk-tormán táplálkozó kardoslepke

Az ötéves szerződés folytatásának további feltétele a legalább 12 órás tanfolyami képzésen való részvétel, ami a program által hitelesített képzőhelyeken teljesíthető. Ezen tanulmányok költségét a program teljes egészében fedezi, a gazdáknak ez kiadást nem jelent. Az agrár-környezetgazdálkodási üzemterv az előírt határidőig történő benyújtása szintén a támogatás folyósításának feltétele. Az üzemtervek a program által akkreditált szakértőkkel (természetes vagy jogi személyek) készíthetők el. A tervkészítés költségeit a program 90%-os mértékben megtéríti a gazdáknak.

A programot érintő friss információk az www.nakp.hu internetes oldalon olvashatóak.

A program folytatása

Az első évi tapasztalatok alapján pontosított 2003. évi pályázati kiírás várhatóan a jövő év elején jelenik meg. A költségvetési alkuk során mindenképpen el kell érni, hogy a 2002. évi összegek megduplázásához minimálisan szükséges 8 milliárd forint rendelkezésre álljon.

12. kép: Egyik legősibb háziállatfajtánk, a racka jól hasznosítja a gyengébb minőségű legelőt is

Ezenkívül a program intézményrendszerének, szellemi és fizikai infrastruktúrájának gyors ütemű fejlesztésére irányuló, azonnali intézkedések is szükségesek.

Mindezek nélkül ez a program is úgy járhat, mint annyi más európai törekvés (például a SAPARD), amely-

nek forrásbevonási lehetősége jobbra és éveken keresztül csak lehetőség maradt. Ahhoz, hogy ezt elkerülhessük, a NAKP és az ÉTT gyors ütemű fejlesztésére van szükség.

Tekintettel arra, hogy az ÉTT program – a finanszírozás elégtelensége és a hiányzó intézményrendszer miatt – nem az eredeti, jól kidolgozott célkitűzéseknek megfelelően indult el, a 2003. évi pályázati kiírás és folytatás során törekednünk kell az eredeti célok szerinti megvalósításra.

A program bírálati rendszerét úgy kell átdolgoznunk, hogy egy új, a természeti értékek jelenlétét és állapotát értékelő, legalább 20 pontot érő szempont is helyet kapjon. Szükség van az ÉTT-ben szereplő környezet- és természetvédelmi szempontrendszer egységes értelmezésére, ami az agrár- és természetvédelmi szakemberek együttműködését, illetve egyeztetéseket igényel.

A két tárca képviselőinek az egységesen értelmezett követelményrendszer szerint együtt kell végezniük a területek elle-

13. kép: A fokozottan védett szarvas bangó a Duna-Tisza közti láprétek értékes és szép növényfaja

14. kép: A nedves kaszálóréteken hazánkban ma már sok helyen fészkel a réti tücsökmadár

nőrzését. A szaktárcák a közeljövőben az érzékeny természeti területek hálózatának területi bővítését egyelőre nem tervezik.

Az ÉTT rendszer várható hatásai

Az *ÉTT rendszere* – mint speciális területekhez kötött, zonális programrendszer – komplexen hat a természetvédelemre, a mezőgazdaságra, valamint a terület- és vidékfejlesztésre.

Magyarország természeti értékeit lehetetlen csak rezervátumokban megőrizni, mivel a védett természeti területek a legtöbb faj esetében az állományok fenntartására önmagukban nem képesek. Valószínű, hogy a védett területek nagysága sem fog jelentősen növekedni, ezért is fontosak a természetvédelmi szempontból jelentős mezőgazdasági rendszerek, amelyek a védett, veszélyeztetett fajok és társulások fennmaradását biztosítják.

A természetvédelmi szempontból különleges értéket képviselő terme-

lési módok közgazdasági szempontból többnyire kevésbé hatékonyak vagy munkaerő-igényesebbek, mint az intenzív rendszerek, így a hozzájuk kötődő természeti értékek létét a termelés feladása, a művelési ág megváltoztatása vagy az intenzívebb földhasználatra való áttérés egyaránt veszélyezteti.

15. kép: Május végi idill egy fajgazdag lápréten – vitézvirág és zörgő kakascímer

A támogatási rendszer célja

- a természetkímélő hagyományos gazdálkodási formák fenntartása és
- az áttérés a természetvédelmi szempontból előnyösebb, extenzív gazdálkodásra.

A természetes élőhelyek olyan mértékben megfogyatkoztak Európában, hogy számos növény- és állatfaj már csak ezeken az extenzív művelésű területeken találja meg életfeltételeit. Az extenzív mezőgazdasági művelési módok természetvédelmi jelentőségét éppen ez adja.

Az érzékeny természeti területek alkotta hálózat összefügg az egyéb természetvédelmi célú területi rendszerekkel, például a *Nemzeti Ökológiai Hálózattal*, vagy az európai jelentőségű területeket tartalmazó *Natura 2000 hálózattal*. Az átfedések pontos megállapítása és az egy irányba ható támogatási rendszerek kialakítása folyamatban van.

Jóllehet mind az ökológiai hálózat, mind az érzékeny természeti területek kijelölése már megtörtént, sőt az utóbbihoz kapcsolódó kifizetési rendszer ez évtől már működik, a monitorozás kiépítése még csak most kezdődik.

Az érzékeny természeti területek hálózatának fenntartható működéséhez elengedhetetlenek a rendszer természetvédelmi és gazdálkodási hatásainak folyamatos nyomon követéséből (monitorozásából) származó ismeretek.

Noha az ÉTT-rendszer nem kifejezetten területfejlesztési célú támogatás, de mivel elmaradott agrártérsegekhez kapcsolódik, szükséges ebből a szemszögből is megvizsgálni.

Magyarország területének 83%-a a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Európában elfogadott definíciója szerint vidéki területnek minősül. Itt él a lakosság 30%-a, mintegy 3 millió ember. A vidékfejlesztés legfontosabb célja az itt élő emberek megélhetési körülményeinek javítása, a mezőgazdasági termelés erőforrásainak fenn-

16. kép: A száraz gyepek optimális hasznosítási formája a kíméletes legeltetés

17. kép: Az extenzív tartást kiválóan tűrő mangalica húsából készült termékek az Európai Unióban is keresettek

tartása, valamint a vidék társadalmi közösségeinek, hagyományainak megőrzése és fejlesztése.

A természetvédelmi szempontból jelentős mezőgazdasági művelési módok leginkább a gyenge termőképességű, hátrányos helyzetű, gyakran gyenge infrastruktúrájú területeken maradtak fenn. Az ilyen, a felvevőpiacoktól távol eső térségeket a termelés önálló jellege, a népesség elöregedése és az elvándorlás jellemzi. Ezek a vidékfejlesztés fontos célterületei, a fejlesztési stratégia mégsem lehet azonos az elmaradott térségek esetében

alkalmazottal. Itt ugyanis a népesség megtartása mellett a természeti értékek és a táj megőrzéséről, ezek természetkímélő használatáról is szó van. Ezekben a helyeken kell megvalósulnia az ökológiai alapú terület- és vidékfejlesztés gyakorlatának.

Az Országos Területfejlesztési Konceptió szerint az agrárkörnyezeti jellegetű vidékfejlesztés prioritásai – a teljesség igénye nélkül – a következők:

- a kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú térségekben a gazdálkodók támogatása;

18. kép: A biológiai és a táji sokféleség fenntartásában nagy szerep jut a legelőerdőknek

- a mezőgazdálkodásban foglalkoztatottak kiegészítő tevékenységének támogatása és az alternatív munkalehetőségek bővítése;
- a környezet, a természet és a táj védelmének elősegítése.

Az ÉTT rendszere területfejlesztési szempontból is figyelemre méltó lehetőségeket tartalmaz. Olyan struktúraváltást tesz lehetővé, amelyben a fenti célok együttesen valósulhatnak meg úgy, hogy az érintett régióban a természeti, táji adottságok és a hagyományos gazdálkodási formák egyidejű megőrzése mellett lehetőség

van az ökotermékek előállítására és a falusi turizmus fejlesztésére. Az ÉTT rendszere jelentősen hozzájárulhat a vidék népességmegtartó képességének javításához azzal, hogy

- javítja a marginális mezőgazdasági térségekben élők életszínvonalát,
- mérsékli a falusi munkanélküliséget és
- segíti az elhagyott mezőgazdasági területek gondozását, a tájképi értékek megőrzését.

Ettől a kifizetési formától természetesen nem lehet elvárni, hogy az elmaradott vidéki térségek összes problémáját megoldja, hiszen a hátrányos helyzetű régiók közül csak azok vonhatóak be ebbe a rendszerbe, ahol ez természetvédelmi szempontból indokolt.

Magyarország nemsokára az Európai Unió tagja és az egységes belső piac része lesz. A természeti erőforrások fenntartható használata, az egészséges és biztonságos élelmiszertermelés, valamint a csatlakozás követelményei miatt egyre fontosabb szerepet kapnak az agrár-környezetvédelmet

és a vidékfejlesztést megvalósító programok.

Természetesen nagy szükség van környezetgazdálkodási elvű agrárstratégiára, valamint ezt következetesen megvalósító agrárpolitikára is, mivel az ezen alapuló agrár- és vidékfejlesztési programokkal valósítható meg a természeti erőforrások fenntartható, harmonikus használata, továbbá a környezet és az ember egészségének védelme.

19. kép: A peszticidek kiváltása érdekében a jövőben előtérbe kerül a biológiai gazdálkodás

Ajanlott irodalom

ÁNGYÁN J. – FÉSŰS I. – PODMANICZKY L. – TAR F. & VAJNÁNÉ MADARRASSY A. (szerk.) (1999): Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (a környezetkímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatására). *Agrár-környezetgazdálkodási tanulmánykötetek 1.*, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest.

ÁNGYÁN J. – PODMANICZKY L. – SZABÓ M. & VAJNÁNÉ MADARRASSY A. (2001): *Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) rendszere, Tanulmányok Magyarország és az Európai Unió természetvédelméről.* ELTE-TTK – SZIE-KGI – KÖM-TvH – TEMPUS, Budapest-Gödöllő

ÁNGYÁN J. – PODMANICZKY L. & VAJNÁNÉ MADARRASSY A. (szerk.) (2002): *Az Érzékeny Természeti Területek programja 2002.* KÖM-SZIE, Budapest-Gödöllő.

MÁRKUS F. & NAGY SZ. (1995): A mezőgazdasági és természetvédelmi politika összehangolásának lehetőségei az Európai Unióban. *WWF-füzetek 9.*, WWF Magyarországi képviselete, Budapest.

MÁRKUS F. & NAGY SZ. (1995): A mezőgazdasági és természetvédelmi politika összehangolásának lehetőségei Magyarországon, különös tekintettel a Környezetileg Érzékeny Területek rendszerének hazai bevezetésére. *WWF-füzetek 10.*, WWF Magyarországi képviselete, Budapest.

ÁNGYÁN J. – PODMANICZKY L. & VAJNÁNÉ MADARRASSY A. (2002): *Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT): egy új mezőgazdálkodási és agrár-kifizetési rendszer.*

102/2001 (XII. 16.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2002. évi költségvetési támogatásáról

2/2002 (I. 23.) KÖM-FVM együttes rendelet az Érzékeny Természeti Területekre vonatkozó szabályokról

PÁLYÁZATI KIÍRÁS: Az FVM pályázati felhívása a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program végrehajtásának támogatásához. FVM értesítő LIII. évfolyam 1. Szám (2002. 01. 28.)

A Kormány 2253/1999. (X.7.) Korm.határozata a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről (HATÁROZATOK TÁRA 1999/37. szám)